

Şeyh Murtaza Sükutî Baba Divanı ve Nüshaları

Sheikh Murtaza Sukuti Baba's Divan And Its Copies

Atiye Buket KARAYİĞİT *

*YL Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

e-mail: atiyebuket@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article Article

DOI: <https://doi.org/10.34083/akaded.542382>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Atiye Buket Karayığit, Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi, Ankara / Turkey

ORCID : 0000-0002-7855-1959

Geliş Tarihi / Received : 20.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 11.04.2019

Atıf / Citation

KARAYİĞİT, Atiye Buket (2019). Şeyh Murtaza
Sükütî Baba Divanı ve Nüshaları. *Akademik Dil ve
Edebiyat Dergisi*, 3 (1), 147-154.
DOI: 10.34083/akaded.542382

Öz

Murtaza Sükutî Baba, Üsküplü mutasavvıf bir şairdir. Şiirlerini herhangi bir sanat kaygısı gütmeksizin bir araç olarak kullanmıştır. Divanı, bilinen tek eseridir. Şiirlerini sade bir Türkçeye kaleme alan Sükutî, hem aruz hem de hece ölçüsünü kullanmıştır. Divandaki şiirlerin dini-tasavvufi bir anlayışla kaleme alındığı görülmektedir.

Sa'diye tarikatına mensup olan Sükutî'nin divanı, 2011 yılında Nurgül Özcan tarafından yüksek lisans tezi olarak yayımlanmıştır. Metin ve inceleme olarak yayımlanan bu çalışmada Özcan, divanın aslının Almanya'da "Tübinger depot der Staatsbibliothek"te bulunduğu kaydeder.

Suat Yaman (S.Y.) nüshası ile Almanya (A.) nüshasının farklı nüshalar olduğu tezinden hareketle bu çalışma yapılmıştır. Bu makalede önce Sükutî'nin hayatı ve edebi kişiliğinden bahsedilecek, her iki nüshadan da belli ölçüde söz edildikten sonra dil ve üslup özelliklerine kısaca değinilecektir. Çalışmada asıl amaç Sükutî divanının S.Y. nüshasının genel bir resmini çizmektir. Bu amaçla ilgili nüshadan çeşitli örnekler verilecek, açıklamalar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sükutî, Murtaza Sükutî Baba, Sükutî Divanı, Sadî Tarikatı, Dini-tasavvufi şiir.

Abstract

Murtaza Sukuti Baba is a sufi poet from Skopje. He used his poems as a tool without any concern of art. His divan is his only known work. Sukuti who wrote his poems by using a simple Turkish, used both aruz and syllable prosody. It is seen that the poems in divan was written in a religious-sufistic understanding.

Divan of Sükutî who was a member of sect of Sa'diyye, was published by Nurgül Özcan a thesis of post graduate. In this work which was published as a text and research, Özcan records that the original copy of divan is in "Tübinger depot der Staatsbibliothek" in Germany.

This study was made for the opinion that Suat Yaman's copy and the copy in Germany are different from each other. In there, firstly Sukuti's life and his literal character are going to be mentioned. After it is referred to each of copies, it is going to be mentioned from language and style of work briefly. In this research, main purpose is to draw a general view of Sukuti's divan. For that purpose, various examples is going to be given and explanations is going to be made from the related copy.

Keywords: Sukuti, Murtaza Sukuti Baba, Sukuti's Divan, Sect of Sadi, Religious-Sufi Poetry.

I. Şeyh Murtaza Sükûtî Baba

Üsküplü mutasavvıf bir şair olan Sükûtî, 19.yüzyıl Balkan İslam edebiyatının öne çıkan isimlerindedir. Balkanlar, yüzyıllardır çok uluslu bir yapıya sahip olmuştur. Buradaki insanların bir arada uyum içerisinde yaşaması tabiri caizse bir sanattır. Bu sanatı icra etme görevini üstlenen dervişler, derviş şairler din, dil, mezhep, soy farkı gözetmeksizin insanlara tasavvufun temel unsuru olan aşkla, sevgiyle yaklaşmış, onları kucaklamıştır. Bu yazıda aşkını, sevgisini dizeleriyle anlatan, anlatırken de yaşayan dervişlerden biri ele alınacaktır.

Tarih boyunca Balkanlarda yaşayan topluluklar belli aralıklarla uzun yıllar çeşitli zulümlere maruz kalmıştır. Bu süreçlerde halkın en büyük dayanağı diyar diyar dolaşan dervişler olmuş, zaman içinde bu dervişler buldukları yerlerde çeşitli tarikatların temellerini atmıştır. Böylece kurulan bu tarikatlar bölge insanının hem manevi hem de maddi ihtiyaçlarına cevap verir hâle gelmiştir. Bir süre sonra tarikatlar büyüyüp gelişmiş ve ortaya bu alanda bir zenginlik, çeşitlilik çıkmıştır. Her tarikatın bünyesindeki derviş, çevresindeki halkın nabzını tutmuş, yeri geldiğinde onları uyarmış, yeri geldiğinde bildiklerini halkın anlayabileceği tarzda yine halka anlatmıştır.

Divanı tarafımıza ulaştıran Meral Hacıeminoğlu'dur. Kendisiyle kısa bir söyleşi yapma imkânı olmuştur. Hacıeminoğlu¹, divanın birden fazla nüshasının varlığından haberdar olduğunu ancak kendi ailesinde sadece bir nüsha olduğunu kaydeder. Bahsettiği nüshanın ise günümüzde yeğeni Suat Yaman'da bulunduğu bilgisini de vermiştir. Bu bilgi ışığında S.Y. nüshasının Divan'ın farklı bir nüshası olduğu genellemesi ortaya çıkabilir.

Murtaza Baba olarak da anılan şair, şiirlerinde Sükûtî mahlasını kullanmıştır. Günümüzde Makedonya sınırları içinde yer alan Köprülü(Veles) Kasabasında 1825 yılında doğmuştur. Babasının adı Salih'tir. Askerlik hizmeti dolayısıyla bulunduğu Prizren'de Sadî tarikatıyla tanışmıştır. Prizren'in Maraş semtindeki Sadî Süleyman Efendi Tekkesi'ne devam eden Sükûtî, askerlik görevi sona ermesine rağmen Prizren'den ayrılmamış ve Sadî Şeyhi Süleyman Efendi'ye intisap etmiştir. Bu tekkede irşadını tamamlayarak, icazet almış ve memleketi Köprülü'ye dönerek faaliyetlerini sürdürmüştür. Sükûtî Murtaza Baba, Prizren'de bulunduğu vakitler Prizren Saraçhane semtindeki Halveti tekkesinde tanıştığı Köprülü Derbent Dergâhının Şeyhi Süleyman Efendi ile sıkı bir dostluk kurmuştur. Şeyh Süleyman Efendi, sessiz ve sakin bir kişi olması dolayısıyla kendisine "Sükûtî" mahlasını vermiştir (Özdamar 1997: 22-28). Üç kızı olan Sükûtî, Şeyh Süleyman Efendi'nin ölümünün ardından, onun çocuklarına da sahip çıkmıştır. Şeyh Süleyman Efendi'yle akraba olmak isteyen Sükûtî, Şehzade İsmail'in tahsiliyle ilgilenmiştir. Şehzade İsmail'i öncelikle Papara Mahallesi'ndeki Sadî zaviyesine getirmiş, ardından Prizren'e götürerek, Sadî Şeyhi Süleyman Efendi'nin yönlendirmesiyle Rumeli Şeyhler Meclisi Başkanı Abidin Efendi'ye emanet etmiştir. Şehzade İsmail, 10 yıl Prizren'de gündüzleri medresede, geceleri Abidin Efendi'nin dergâhında şeriat ve tarikat eğitimi almış ve Abidin Efendi'den icazet alıp, Köprülü Derbent Dergâhı'nda şeyhlik görevini üstlenmiştir. Sükûtî, kızı Şehriban'ı Şeyh İsmail'le evlendirmiş, iki yıl sonra Şehriban'ın ölmesi üzerine, diğer kızı Zarife'yi Şeyh İsmail'e nikâhlamıştır. Bu evlilikten olan iki şehzade (Ahmed ve Ali Alaaddin), Halveti Derbent Dergâhı'nı Şeyh İsmail'den sonra devam ettirmiştir (Özdamar 1997:33-36). Şeyh Muhammed Harâbâtî Baba Dergâhı'nda vekâleten postnişinlik yapan Murtaza Sükûtî Baba, 1896'da bu dergâhta vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Selanik demiryolunun dergâhtan geçmesi nedeniyle, kabri İştîp kazasının Dofullu köyüne nakledilmiştir. (Özdamar, 1997 33-36).

¹ Çalışmaya kaynaklık eden yazmayı tarafımıza ulaştırma nezaketini gösteren Meral Hacıeminoğlu'na teşekkürü bir borç bilir, kendisine şükranlarımızı sunarız.

Hayatı boyunca tasavvuf yolundan ayrılmayan şairin bilinen tek eserinin adı Divân-ı Sükûtî'dir. Divanın bir nüshası, Almanya'da Berlin Devlet Kütüphanesi, Türkçe El Yazmaları bölümünde XIII/2, NU. 445-446, Ms.or.quart 1419'da kayıtlıdır. Bu nüsha, rik'a hattıyla kaleme alınmış 122 varaktan oluşmaktadır. Divanın sonunda 9 Ekim 1887 tarihinde istinsah edildiği yazılıdır. Eserde toplam 470 şiir bulunmaktadır.

Sükûtî'nin Türkçe, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu bilinmektedir. Buna karşın divanını açık bir Türkçeyle oluşturmuş, süslü denecek kadar yoğun bir Arapça-Farsça kullanmamıştır. Şiirlerinde genellikle aruz ölçüsünü kullanmasına rağmen, hece ölçüsüyle kaleme aldığı şiirleri de vardır. Şiirlerinin çoğu gazel şeklindedir. Sükûtî sade bir üslupla kaleme aldığı eserlerinde samimi ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt sevgisini işleyen Sükûtî, pek çok şiirinde Sadî tarikatının özelliklerine değinmiştir. Na'at türünde 18 adet şiiri bulunan Sükûtî'nin mersiye, medhiye, elifnâme, ahvâl-i enbiyâ, vücûdnâme, ahvâl-i zamâne, besmele şerhi, pendnâme ve ramazâniye gibi türlerde şiirler de yazmıştır. Şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir. Balkanlarda dinî tasavvufî Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Sükûtî'nin çok sayıda şiiri Balkanlardaki tekkelerde besteleriyle söylenmektedir.(Özcan, 2011).

Sadîyye tarikatı; (H.460) 1068 senesinde Mekke'de doğan, Şam yakınlarındaki Cebâ köyünde yaşayarak, (H.575) 1180 senesinde burada vefat eden Hz. Pir Sâdeddin Cebâvî tarafından kurulmuştur. Tarikat âdâb ve erkânının sistemleşmesi ve bu sistemin kayıtlara geçmesi, Pîr-i Sani Şeyh Muhammed Sâdeddin (vefatı: H.986/M.1579) ile başlamıştır.

Sadîyye tarikatı, günümüzde Suriye, Mısır, Filistin, Lübnan, İsrail, Anadolu ve Balkan toprakları üzerinde yaygın olarak ayaktaadır. Kaynaklar, 1925 yılı öncesinde, sadece İstanbul'da 33 civarında Sadî dergâhının bulunduğunu göstermektedir.

Sadî Şeyhi Sükûtî Murtaza Baba, Sadî Harabatî Baba dergâhında, yedinci postnişin olarak takriben 40 sene mürşitlik yapmıştır. Balkanlar'da divan sahibi olan birçok büyük velilerden biri olan Sükûtî Baba, 1896 yılında yine bu dergâhta âlem-i bekaya göç etmiştir. Halen türbesi ştip kazası olan Dorfullu köyünde bulunmaktadır.

Murtaza Sükûtî'nin bestelenmiş şiirleri olduğu bilgisine değinilmişti. Bu şiirlerden biri şöyledir:

Ebubekir, Ömer, Osman Alidir Fâtih-i Hayber
Ki bunlar Ahmedin yâri Cihâna geldiler server

Kelâmullah eder tasdik bunların şânını mutlak
Cenâb-ı Hak huzurunda bunlardır cümleden ekber

Revafiz kavmi hiç sevmez Aliden evvel üç yâri
Cehâlet oduna yanmış münâfık cinsi bed ahter

Sükûtî bir garib edna eder evsâfını her dem
Yolunda cân ü baş verse revâdır böyle bir kemter

Yukarıda verilen ve bestelenmiş olan şiir, S.Y. nüshasında 14 beyitten oluşmaktadır. Bu şiirin bestekârı ise tasavvuf müziği alanında yaptığı çalışmalarla öne çıkan Neyzen Mustafa Hakan Alvan'dır.

Sükûtî'nin şiirleri çeşitli incelemelere konu olmuştur. Şiirler içerik olarak çoğunlukla dini konularda yazılmış olsa da toplumsal ve ahlaki konularda tenkit içerikli şiirleri de mevcuttur. Ele alınan S.Y. nüshasında bu tarz şiirlere pek çok örnek bulunmaktadır.

II. Sükûtî Divanı Nüshaları ve Karşılaştırılması

Murtaza Sükûtî Baba hakkında kaynaklarda yeterli ölçüde bilgi veya belge bulunmamaktadır. Şairin bilinen tek eseri divanıdır. Bu divanın Almanya nüshasını Nurgül Özcan yüksek lisans tezi olarak çalışmış ve eseri metin ve inceleme olarak yayımlamıştır. Özcan, divanın bilinen tek nüshasının Almanya'nın Tübingen şehri Devlet Kütüphanesi'nde olduğunu kaydeder. Ancak S.Y. nüshası, A. nüshasından başka 5 nüsha olmak üzere toplam 6 nüsha olduğuna işaret etmektedir. Bu nüshaların hangi kütüphanelerde olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece Almanya'daki nüsha ve S.Y. nüshası ele geçirilebilmiştir. Ancak yine de iki nüshanın da farklı müstensihler tarafından istinsah edilip edilmediği konusu gizemini korumaktadır. Şair, divanında 261 numaralı şiirde eserini 60 yaşını geçtikten sonra yazdığından bahseder. Divanın kendisi sağ iken mi yahut vefat ettikten sonra mı çoğaltılmış olduğu konusunda ise bir iz yoktur.

2011'de yayımlanan A. nüshasında yer alan şiirlerin son derece muntazam bir sıra ile verildiği görülmektedir. S.Y. nüshası ise muntazam değildir aksine şiirler dağınık bir biçimde divana serpiştirilmiş hatta müstensih beğenmediği yerlerin üzerini karalayarak sayfanın kenarına yeni bir beyit yazmış, bununla da yetinmeyip yaptığı bu değişikliği okuyucuya açıklamıştır. S.Y. nüshasında 133 numaralı gazel bunun somut bir örneğidir. Aslen 11 beyit olan şiir karalama ile 5 beyte düşürülmüş yanına da 6. bir beyit daha eklenmiştir. Şair yaptığı bu değişikliği şöyle açıklamıştır: “*Diğer divânlarımızın bu nazmı her nakiddir tahayyür idilmiş ise de fakr dahı güzelce beğenmeyüp bu nutkumuzu tebdil ü tağayyur itdim.*” Yani yaptığı bu değişiklikle eserinin başka nüshaları olduğunun ipuçlarını da vermiştir. Bunun gibi başka örnekler de mevcuttur.

A. nüshasında toplam 470 şiir, S.Y. nüshasında ise 412 adet şiir bulunmaktadır. A. nüshasında olduğu gibi ele alınan nüshada da şiirler hem aruz hem de hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. A. nüshasında 6 şiir hece ölçüsüyle yazılırken diğer şiirler aruz ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. S.Y. nüshasında ise 18 şiir hece ölçüsü kullanılarak yazılmış diğer şiirler aruz ölçüsüyle yazılmıştır. İki nüshanın da müstensihleri belli değildir. Şiirlerin sayısı değişse de işlenen konular ortaktır. Her iki divanda da Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz.Hasan, Hz.Hüseyin, On İki İmam, Ehl-i Beyt sevgisi üzerine pek çok şiir bulunmaktadır. Bunların yanında iki divanda da tarikat büyüklerini tanıtan, onları öven çeşitli şiirler vardır.

S.Y. nüshasının başlangıç kısmı divanın nüshaları hakkında bilgi verilmesiyle başlar:

“Kendi hatmimizle tahayyur olunan divân bir nüshâsı Kumanovada mersûm şeyh Şerif Begin tekyesinde ve bir nüshâsı Üsküpe mersûm bizim Hafız Hüseyin Efendide ve bir nüshâsıda Baba Ganîniñ oğlu şeyh Süleymân Efendide ve bir nüshâsı der-sa’adetde ‘Abdü’s-selâm tekyesinde ve anlardan dahı bir nüshâsını Edirne bir şeyh tahayyür eylemiş ve bir nüshası şeyh Murtaza Sükûtî Efendiniñ zaviyesinde.”

Yukarıda verilen giriş bölümünden anlaşılacağı üzere divanın toplam 6 nüshası bulunmaktadır. Ele alınan nüshanın bahsedilen nüshalardan hangisi olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır. Yine Almanya’da bulunan nüshanın da hangi nüsha olduğuna dair bir bilgi edinilememiştir. Ancak bu gibi ipuçları S.Y. nüshası ile 2011’de yayımlanan A. nüshasının ayrı birer nüsha olduğu ve müstensihlerinin farklı olduğu izlenimini vermektedir. Bu durum yapılan çalışmalar için önem arz etmektedir.

İncelenen nüshada toplam 412 şiir, diğer nüshada ise 470 şiir olduğundan bahsedilmişti. İlgili nüshadaki 470 şiirden 43’ü S.Y. nüshasında bulunmayan şiirlerdir. Bu sebeple burada bu şiirler üzerinde durulmayacaktır. Yapılan çalışmanın amacı söz konusu nüshanın dil incelemesini yapmak ve dizinini hazırlamaktır.

III. Divanın Dil ve Üslup Özellikleri

Divan şiiri ve şairleri üzerine pek çok değerlendirme ve inceleme yapılmıştır. Divan şairleri yüzyıllar boyunca belli mazmunlarla kendi sanat ve fikir anlayışlarını divanlarda bir araya getirmiştir. Şiirler tasavvuf geleneği ile yoğrulmuş ve böylece şekil almıştır. Divan şairlerinin hünerleri de burada ortaya çıkmaktadır. Her şair içinde bulunduğu toplumu göz ardı etmeden fikrini ve sanatını dizelerine işlemiştir. Bazı şairler resmi, ağır bir dil kullanırken bazıları da Türkçe ağırlıklı samimi bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Şairin amacı bu ayrımın temelini oluşturur.

19. yüzyıl Rumeli şairlerinden biri olan Sükûtî, şiirlerinde samimi bir dil kullanarak Balkan kültürü ile Türk İslam kültürünü kaynaştırmıştır. Bu kaynaşma, ele alınan divanda açık bir şekilde görülmektedir. Sükûtî, daha önce de belirtildiği üzere şiirlerini kendi düşünce ve bağlı olduğu tarikatın öğretilerini aktarmak için bir araç olarak kullanmıştır. Bunu yaparken şiirlerin kuru, sığ bir dille kaleme alındığı düşünülmemelidir. Şiirlerinde son derece açık ve yalın bir dil kullanmış, yeri geldikçe atasözlerinden, deyimlerden hatta ayet ve hadislerden de faydalanmıştır. Ancak şairin asıl amacı şiirsellik olmadığından pek çok yazım ve vezin hatası olduğu açıktır ki Özcan da bu duruma ayrıntılı olarak değinmiştir. S.Y. nüshasında da gerek metin bozukluğundan gerekse harf eksikliğinden bazı şiirlerin vezinlerinin tespit edilemediğini tezimizde belirttik. Ancak şiirler bir bütün olarak değerlendirildiğinde şairin kendini tekrar etmediği, sıradan bir üsluba sahip olmadığı görülecektir. Bilindiği üzere divan şiirinde bazı kesimlerce süslü, ağır, tamlama ağırlıklı bir dil kullanmanın şiirin sanat değerini artırdığı düşünülmektedir. Sükûtî, bir bakıma bu anlayışın doğruluğuna karşı çıkan şiirler kaleme almıştır. Tüm bunlarla birlikte pek çok mısra da divan şiirinde sıkça rastlanan mazmunların da kullanıldığını belirtmek gerekir. *Leyla, Mecnun, Ferhat, Şirin, gül, bülbül, Firavun...* Bu gibi mazmunlar tıpkı divan şiirinde olduğu gibi Sükûtî'nin eserinde de sözü kısaltmak ve ahengi artırmak için kullanılmıştır:

“Dervişlerimiz Hâk zikrin ider şâm u seher zâhid
Bülbüllerimiz gonca güle eyler figân bahâr zâhid”

Beyitte görüldüğü üzere dervişler ile güle aşkını zikreden bülbül arasında bir ilişki kurulmuştur.

“Mecnûn gibi Leylâ için dağ u şahrâ hiç bırakmadım
Cismimi ben kıldım hârâb beyhûde hep ifnâ nedir”

Burada da şair, kendini Leyla vü Mecnun mesvesindeki Mecnun'a benzetmiştir.

Emr-i Hâkla Mûsâ oldum dînime da'vet idip
Fir'avn itmez kabûl hiç gârķ ider deryâ-yı 'aşķ

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü üzere Firavun'dan bahsedilmiştir.

Divan baştan sona okunduğunda dünya hayatının geçiciliği, tasavvufun önemi, Sadî tarikatı hakkında bilgi, Allah, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisi ile ilgili pek çok şiirle karşılaşılacaktır. Bu şiirler gazel, kaside, mesnevi, rubai, müfred ve muhabbetname gibi şekillerde yazılmıştır. Şiirlerin pek çoğu aruz ölçüsü ile yazılsa da hece ölçüsü kullanılarak yazılanları da vardır. Sükûtî, divanını sanat kaygısı gütmekten her mutasavvıf şair gibi aşkla yazdığı şiirlerle meydana getirmiştir. Şair, divan boyunca okuyucuya bir sesleniş halindedir. Onları gafletten uyanmaya ve Hakk'ı bulmaya davet eder:

“İtme ülfet bu cihâna la'bile gel hevâdan geç
Tâlibâ yokdur vefâsı zevķ ile hep şafâdan geç”

Şair bir başka beyitte de şöyle seslenir:

“Tâlibâ gel sırr-ı Haqqı bulmağa ‘irfân gözet
Küllî vîrândan geçersün kâmil-i insân gözet”

Beyitlerdeki “Ey Tâlib!” ifadesi divanın pek çok yerinde geçmektedir. Şair, eserinin başından sonuna kadar okuyucuya çağrıda bulunmaktadır. Şairin söylediklerini desteklemek için şiirin yapısına ve ahengine temas etmeden çeşitli hadis ve ayetleri sıkça kullandığı görülmektedir. Böyle bir yönleme başvurmasını iki yönlü incelemek daha doğru olacaktır. Okuyucu açısından bakılırsa, hitap edilen kitle olan halkın inandığı dini konu alan, kendi dinini tam anlamıyla anlamaya çağıran bir metni okurken metnin içerisinde inancından kırıntılar buldukça şaire olan güveni ve esere olan bağlılığı artacaktır. Şiir konusunda yüzyıllar boyunca özellikle İslam coğrafyasında bazı ön yargılar olduğu bilinmektedir. Şiirin bir nevi büyü, herhangi bir gerçekliği olmayan kafiyeli söz olduğu anlayışı belli kesimlerce kabul görmüştür. Hâl böyle olunca özellikle eğitim seviyesinin belli bir düzeyin altında olduğu toplumlarda şiir içerisinde yer alan bu tarz kullanımlar halk için oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Toplum, şiirinde inancıyla ilgili bir terim veya alıntıyla karşılaştığında ona yönelmektedir. Şair açısından bakılırsa bu durum şairin eğitim seviyesi, kültürü gibi genel düzeyde bilgiler vermektedir. Nitekim Sükûtî’nin Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu konusuna zaten değinilmişti. Şairin buna rağmen şiir dili olarak Türkçeyi kullanması amacının üstün bir söyleyiş yakalamak değil tasavvufu anlatmak, halka ulaşmak olduğunun altını çizmektedir.

Sükûtî mahlasının önünde ekseriyetle “*derd-mend*” sıfatı bulunmaktadır. Yani kendisini tasalı, dertli, kaygılı olarak tarif etmektedir. Şairin bu kaygısı, dünya hayatına dalan insanın içinde bulunduğu duruma, günlük meşgalelerle kendini unutmuş olanlardır.

“Derd-mend Derviş Sükûtî râh-ı Haqq’a gir bugün
Kin kibir benlik nifâkla her bir riyâdan geç”

S.Y. nüshasında birkaç yerde karalamalarla karşılaşmıştır. Bu karalamalar muhtemelen beğenilmeyen ya da uygun bulunmayan mısraları oluşturmaktadır. Ancak bunların Sükûtî’nin kendine has bir yazım tarzı mı yoksa müstensihin tasavvuru mu olduğu net değildir. Bunun yanı sıra bazı varaklarda şiirlerin yanlarına birkaç kelime sıkıştırılmış ya da sayfanın altına, şiiri yazdığı şahsa hitaben onunla ilgili kısa kısa bilgiler verilmiştir. Bahsedilen düzenlemeler divanın transkripsiyonlu metninde verildiğinden buraya eklenme gereği duyulmamıştır.

Dikkati çeken bir nokta da karalamalar dışında bazen bir sayının bazen bir kelimenin bazen de bir cümlenin tamamının altına çizilmiş olmasıdır. Bu yaklaşım basit bir şekilde değerlendirilirse karşımıza gerekli görülen yerleri belirginleştirmek amacı çıkar. Bu da akıllara Kaşgarlı Mahmud’un ölümsüz eseri Divânu Lugâti’t-Türk’ü getirecektir. Kaşgarlı Mahmud, sözlüğünde Türkçe madde başları metnin içerisinde kaldığından onları belirginleştirmek için her madde başının üstünü kırmızı mürekkeple çizmiştir. Yine tanımları verdikten sonra ilgili örneklerin de üstünü kırmızı mürekkeple çizmiştir. Bu yaklaşımın metinde kargaşayı önlemek amaçlı olduğunu söylemek mümkündür. Kelimelerin ve verilen örneklerin okuyucunun fark etmesi için bu şekilde belirginleştirildiği aşikârdır. Aynı durumun bir benzerine Sükûtî’nin divanında da rastlanmaktadır. Ancak S.Y. nüshasında müellifin ya da müstensihin böyle bir kaygı taşıdığını kesin bir dille söylemek şimdilik mümkün değildir. Divan büyük ölçüde manzum olarak yazılsa da mensurla yazılan birkaç sayfa da bulunmaktadır. Yine de bir kargaşayı önlemeden ziyade dikkat çekme veya önemini pekiştirme amacıyla böyle bir yola başvurulduğu söylenebilir.

Bir diğer husus da tarih düşürme konusudur. Çeşitli tarikat büyüklerinin vefatları üzerine, onarılan çeşmeler üzerine pek çok şiirde tarih düşülmüştür. Şairin bunu itinayla yaptığı görülmektedir. Öyle ki şair, tarih atma işini sadece kelimelerle yapmamış bizzat kelimelerin altına

ya da metnin sonuna vefat-doğum tarihlerini ya da ilgili sayıyı eklemiştir. Bir örnek verecek olursak şair, divanını tamamladığı tarihi şöyle ifade etmiştir:

“Hezār üç yüz başında çün tamam itdim bu dıvānı 1305“

Verilen örnekten divanın muhtelif yerlerinde bulunmaktadır. Şair, onarılan çeşmelerden kendi kızlarının vefatına kadar pek çok olaya tarih düşmüştür.

Sāl ‘aded biñ toksan altı hem iki yüz tarihi
Bir âteş bıraktın Sükutî cânına zâlim felek

Yukarıda verilen beyitte şair kızlarından Molla Kadın’ın vefatına tarih düşmüştür. Genç yaşta vefat eden diğer kızı Zarif Hanım için de ağıt misali bir şiir ile tarih düştüğünü de belirtmek gerekir. Verilen iki beyitten şiirin kim için yazıldığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak bu bir tez konusu olduğu için şimdilik sadece küçük bir parçayı paylaşma olanağı bulunmaktadır. Divan incelendiğinde görülecektir ki şiirlere içeriğine uygun başlıklar atılmış veyahut metnin yanına veya altına çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Daha önce de şairin açık ve sade bir dille yazıldığından bahsedilmişti. Bu bahse en güzel kanıtlardan biri de şairin, halkın sıklıkla kullandığı deyimlere ve atasözlerine de yer vermiş olmasıdır. “Gözünü açmak, Leylalara düşmek, kulak tutmak, el almak, candan geçmek” gibi pek çok deyim ve “İt ürür kervan geçer” gibi atasözlerini de şiirlerinde kullanmıştır. Gerek ayet ve hadisleri gerekse atasözleri ve deyimleri kullanması Sükutî’nin bilgi birikimi hakkında ipuçları verir.

‘Aşık-ı şādıklarā zāhid sözüñ kâr eylemez
İt ürür kervān geçer ğayrı efkār eylemez

Beyitte kullanılan atasözünün halk arasında “İt ürür kervan yürür” şeklinde kullanıldığını, keza kaynaklara da bu şekilde geçtiğini bilinmektedir. Zira anlamı da “Köpek havlar kervan yoluna devam eder.” olarak verilse yanlış olmaz. Yani kişiyi yolundan alıkoymak isteyenler olsa da o mutlaka yoluna devam etmelidir, eder de. Bilindiği gibi atasözleri belirli bir kalıp içerisinde dondurulmuş sözlerdir. İçlerindeki herhangi bir kelime değiştirilemez. Hâl böyleyken ilgili atasözünün bilinenden farklı bir kelime kullanılarak şiire girmesi dikkati çeker. Bu durumun yerel bir söyleyiş mi yoksa müstensihin tasarrufu mu olduğu konusunda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Sonuç

Üsküplü mutasavvıf şair Murtaza Sükutî Baba’nın divanının bir nüshası 2011’de yüksek lisans tezi olarak metin ve inceleme şeklinde yayımlanmıştır. Bu çalışmaya esas olan S.Y. nüshası ise Sükutî divanının farklı bir nüshasıdır. İki nüshayı karşılaştırmadan veya metnin içine girmeden sadece göz ucuyla bakan herkes iki metnin de birbirinin aynısı olduğu hatasına düşebilir. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere iki nüsha da metnin müstensihleri de farklıdır. Müstensih, metne asıl şeklini veren müelliften sonra kendi üsulünce metni yoğuran kişidir. Bu bakımdan metni istinsah eden kişi göz ardı edilemez. Henüz somut bir bilgiye, bulguya rastlanmasa da iki müstensihin de yararlandığı bir dip nüsha olabileceği kanaatindeyiz. Bu sava A. nüshasından değil S.Y. nüshasında müstensihinin daha divana başlamadan eserin nüshaları hakkında verdiği bilgiden ulaşılmaktadır. Yine yazar metin içinde “diğer hatmimizde” gibi ifadelerle eserin başka nüshası veya nüshaları olduğunun ipucunu da vermektedir.

İki nüsha arasında burada değinmeye fırsat bulanamayan farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma bir yüksek lisans tezi olduğu için bu makalede fazla ayrıntıya girilmemiştir. S.Y. nüshasının dil incelemesini yaparak gramatikal dizinini bilim dünyasına kazandırmak öncelikli hedeftir.

Yapılan çalışma yalnız iki nüshanın farklı olduğunu ortaya çıkarmamış, aynı zamanda diğer tüm nüsha karşılaştırmalarında olduğu gibi eser üzerinde müstensihinin rolünü de somutlaştırmıştır.

Kaynakça

Artun, Erman(2000). “Balkan Türk Edebiyatlarına Genel Bir Bakış”. Folklor/Edebiyat Dergisi. 2001/1.

İsen, Mustafa (1997). "Balkanlarda Türk Edebiyatı",Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler. Ankara: .Akçağ Yayınları.

Özcan, Nurgül (2011). Murtaza Sükûti Dîvânı (İnceleme-Metin). İstanbul: Arı Matbaacılık.

Özdamar, Mustafa (1997). Şeyh Sükûti Mürteza Baba. İstanbul: Kırk Kandil.

Türkçe Sözlük (2017). 11.baskı, Ankara: TDK Yay. (TS)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/15.php%23_ftnref10 [Erişim Tarihi: 18 Mart 2014.]

<https://gultenkaragoz.wordpress.com/2011/05/09/makedonya/> [Erişim Tarihi: 01 Aralık 2010.]

<http://www.naksibendi.com.tr/icerik/60/17/Sadi-tarikati> [Erişim Tarihi: 11.11.2018]